

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 316.472.42

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ СТРАХІВ І ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Кодацька Н.О., Терпімова П.Є.
Університет митної справи та фінансів

У представлений статті автором розкривається механізм переживання тривожності і страхів студентами юнацького віку різної статі. Досліджуються поняття тривоги і страху, а також гендеру як соціально детермінованого уявлення про чоловіка й жінку. Аналізуються гендерні особливості осіб юнацького віку з метою виявлення існуючого взаємозв'язку між гендерними відмінностями і проявами страхів та тривожності в юнацькому віці. Розроблено методичні рекомендації щодо зниження рівня особистісної тривожності в юнацькому віці з урахуванням гендерного аспекту.

Ключові слова: гендерні особливості, психокорекційна робота, психологічні чинники, суспільний стан, соціальні страхи, юнацький вік.

Постановка проблеми. Серед психологічних проблем юнацького віку в останні роки особливого значення набула проблема невизначеності та непередбачуваності майбутнього, що викликає у більшості юнаків стан емоційної напруженості. Значна кількість молодих людей почувують себе самотніми, відчують душевний дискомфорт внаслідок відсутності довірливих взаємин з однолітками та дорослими, невизначеності соціальної позиції, несформованості ціннісних орієнтацій, професійних планів на майбутнє.

Значне підвищення кількості тривожних молодих людей спостерігається саме у періоди нестабільності економіко-політичних відносин у суспільстві. Відбувається інтенсивна примітивізація свідомості, відзначається зростання цинізму, брутальності, жорстокості, агресивності. А за цими зовнішніми проявами криються внутрішні, глибинні переживання юнаків – побоювання, тривоги, страхи.

Останні дослідження доводять, що підвищена особистісна тривожність, пов'язана із негативним соціальним статусом, формує конфліктні взаємостосунки. Стан тривожності характеризується сильною психоемоційною напругою та пролонгованістю. Саме з цих позицій потребує наукового обґрунтування перелік факторів, які впливають на формування високого рівня тривожності та страхів в юнацькому віці, розроблення нових механізмів стабілізації психо-емоційного стану студентів юнацького віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади дослідження психологічних проблем тривожності та страхів було закладено в наукових працях таких видатних учених, як В. Астапов, В. Березін, Г. Габдрєєва, Ю. Забродін, О. Захаров, Е. Зетцель, К. Ізард, Н. Імедадзе, Л. Костіна, Н. Левітов, Д. Леонтьєв, Р. Мей, Г. Прихожан, І. Рантбут, Ф. Ріман, Г. Салліван, Ч. Спілбергер, Д. Тейлор, П. Тилліх, З. Фрейд, Е. Фромм, Ю. Ханін, К. Хорні, Ю. Щербатих тощо. Особливості формування та розвитку особистості в юнацькому віці розглядали такі видатні науковці, як Р. Бернс, Л. Божович, Б. Волков, В. Гарбузов, Е. Горюхіна, І. Дубровіна, Е. Еріксон,

Н. Єфімова, І. Кон, Ю. Лановенко, Т. Лук'яненко, Л. Мудрик, В. Мухіна, Л. Обухова, Р. Попелюшко, Ф. Райс, К. Роджерс, Х. Ремшміт, Д. Фельдштейн [8, с. 492].

Дослідженню різних аспектів проблеми гендерних відмінностей присвячено значну кількість наукових праць В. Успенської, А. Тьомкіної, А. Посадської, Н. Римашевської, Г Сілласте, Є. Здравомислової. Соціально-психологічний контекст дослідження мужності і жіночості та їх співвідношення притаманний працям Т. Говорун, І. Кона, С. Хаббеля, Б. Цимбалістого, М. Шлемкевича, В. Геодакяна та інших [2, с. 34].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим необхідно відмітити, що досліджень, спеціально присвячених аналізу впливу гендерних відмінностей на переживання стану тривожності та страхів студентами юнацького віку, сьогодні є недостатньо, що викликає необхідність зосередитись на цьому питанні більш ретельно.

Мета статті. Метою цієї статті є розкриття механізму переживання тривожності і страхів студентами юнацького віку різної статі, аналіз гендерних особливостей осіб юнацького віку, виявлення існуючого взаємозв'язку між гендерними відмінностями і проявами страхів та тривожності в юнацькому віці, а також розроблення методичних рекомендацій щодо зниження рівня особистісної тривожності в юнацькому віці з урахуванням гендерного аспекту.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці є значна кількість досліджень, присвячених аналізу різних аспектів проблеми тривожності. До складу тривожності входять такі поняття, як тривога, страх, занепокоєння, які необхідно розглянути більш детально. Страх розуміється як афектне віддзеркалення в свідомості людини конкретної загрози для його життя і благополуччя. Тривогу можна розглядати як емоційно загострене відчуття майбутньої загрози, проте це не завжди негативно сприймане відчуття, оскільки тривога можлива і у вигляді радісного хвилювання, хвилюючого очікування. Об'єднуючим фактором для страху і тривоги є відчуття занепоко-

ення, яке виявляється у наявності зайвих рухів або, навпаки, нерухомості [2, с. 34].

Страх, як і тривожність, є емоційною реакцією на небезпеку, тобто його можна визначити як суб'єктивний прояв неблагополуччя особистості, її дезадаптації, як психічний стан перебільшеної (іноді адекватної) небезпеки, який призводить до нестабільності. При відчутті страху особистість дезорганізується і нездатна контролювати себе, відбуваються значні зміни в поведінці [4, с. 46].

Теоретично всі конкретні страхи юнацького віку можна розділити на три групи: до першої можна віднести біологічні, тобто страхи людини як біологічної істоти, що несуть загрозу життю і здоров'ю, наприклад, страх смерті. До другої групи належать соціальні страхи, які пов'язані з соціальним статусом особистості і відображаються на соціальних відносинах. Страхи третьої групи можна умовно назвати екзистенційними, вони пов'язані із самосприйняттям особистості та загрозою сенсу життя [5, с. 79].

Що стосується гендерних особливостей проявів тривожності та страхів, то розглядаючи гендер як соціально детерміновані уявлення про чоловіка й жінку, тобто сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство пред'являє людям залежно від біологічної статі, можна відзначити, що у юнацькому віці гендерні відмінності стають вже чітко визначеними. Гендерні стереотипи дуже впливають на розвиток хлопчиків і дівчаток, на їх соціалізацію. Тобто, гендерна різниця суттєво позначається на суспільному стані і статусі, нормах поведінки чоловіків і жінок, формуванні якостей, які мають бути притаманними представникам різних статей.

Н. Роговська виділила наступні характеристики гендерних особливостей дівчат та юнаків (див. табл. 1).

Гендерний підхід припускає, що відмінності в поведінці, психіці, діяльності дівчат та юнаків визначаються не стільки їх анатомо-фізіологічними особливостями, скільки соціально-культурними чинниками. Численні теоретичні дослідження гендерних відмінностей дозволили виявити те, що кожен хлопець і дівчина юнацького віку мають певний набір психологічних якостей, відповідний статі. Але численні дослідження показали, що ні в біологічному, ні в психологічному значенні не зустрічається чистої мужності або жіночості. У кожній особистості спостерігаються ознаки своєї і протилежної статі, подібний тип особистості прийнято називати андрогенною [3, с. 21].

З метою виявлення існуючого взаємозв'язку між гендерними особливостями і проявами страхів та тривожності в юнацькому віці авторами було проведено дослідження, в ході якого здійснена психодіагностика студентів I курсу віком 17-18 років. В даному дослідженні прийняли участь 20 дівчат та 20 юнаків (всього 40 респондентів) та використано три методики (див. табл. 2).

Методика «Дослідження тривожності» Спілбергера-Ханіна направлена на диференційоване вимірювання тривожності як особистісної властивості людини (рівня особистісної тривожності) і як стану (рівня ситуативної тривожності) у дівчат і юнаків. Результати дослідження представлені на рис. 1.

Як видно з отриманих даних, у хлопців показники ситуативної тривожності у порівнянні з особистісною вище, в той час як у дівчат переважає особистісна тривожність. Набагато нижче рівень особистісної тривожності у хлопців в порівнянні із дівчатами. Аналізуючи отримані результати, можна прийти до висновку, що загальні показники особистісної і ситуативної тривожності у дівчат вищі, ніж у хлопців. Це свідчить про те, що

Таблиця 1

Гендерні особливості осіб юнацького віку

Хлопці	Дівчата
1. У більшості юнаків більше розвинена права півкуля, що забезпечує схильність до творчості, конкретно-образного характеру пізнавальних процесів, що відповідає за розпізнавання і аналіз зорових і музичних образів, форм і структури предметів, за свідому орієнтацію в просторі, що дозволяє мислити абстрактно, формуючи образи.	1. У більшості дівчат більш розвинена ліва півкуля, що забезпечує схильність до абстрагування і узагальнення, словесно-логічний характер пізнавальних процесів, оперуючи словами, умовними знаками і символами, що відповідає за регуляцію мови, правопису, логічного мислення.
2. З психологічної сторони у більшості хлопців переважає емоційна стриманість, взаємостосунки з людьми поверхневі, конкретні.	2. Увагу більшості дівчат привертає сама людина, його внутрішній світ, проблеми людських взаємостосунків, ядро їх самосвідомості визначається міжособовими відносинами.
3. Юнаки тяжіють до широкого круга спілкування.	3. У дівчат у спілкуванні домінують діади і тріади, які «закриті» для сторонніх.
4. Хлопці привертають увагу протилежної статі логікою думок, фізичною спритністю і сміливістю, майстерністю в практичних справах.	4. У дівчат спосіб привертання на себе уваги – зовнішність та особлива поведінка.
5. Хлопці віддають перевагу духу змагання і справедливій спортивній боротьбі.	5. Дівчата теж змагаються, але на рівні міжособових відносин: у суперечці і в порівнянні одна з одною.

Джерело: [1]

Таблиця 2

Банк діагностичних методик

№ п/п	Назва методик	Автор	Мета
1	Тест «Дослідження тривожності»	Ч.Д. Спілбергер, Ю.Л. Ханін	Диференційований вимір особистісної і ситуативної тривожності
2	Методика «Страхи»	В.Г. Панок, Л.В. Батищева	Диференціація різних видів страхів
3	Опитувальник «Види страху»	І.П. Шкуратова	Виявлення рівнів прояву страхів

Джерело: розроблено авторами

фізичні та психічні особливості віку зумовлюють вищий рівень тривожності у представниць жіночої статі.

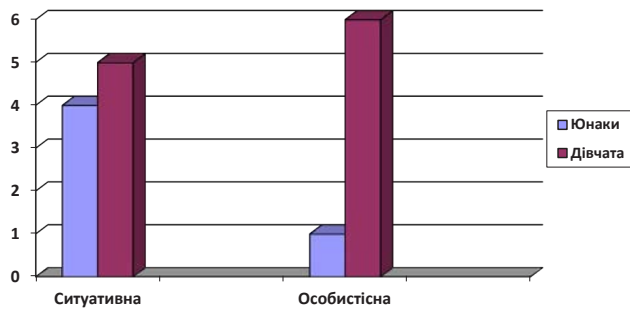

Рис. 1. Рівень ситуативної та особистісної тривожності

Джерело: розроблено авторами

Проаналізувавши результати опитування за методикою «Види страхів» І. Шкураєвої, необхідно відмітити, що кількість страхів у юнаків дещо менша, ніж у дівчат, теж саме стосується і рівня прояву почуття страху (див. табл. 3).

Можна побачити, що найбільш яскраво гендерні відмінності демонструє пункт № 35 – страх сексуального насильства (0;10). А ось у пункті № 30 – страх смерті близьких людей, навпаки, можна побачити найбільшу наближеність високих показників (9;10). Дивним є той факт, що можливість власної смерті лякає дівчат та юнаків значно менше. Очевидно, це можна пояснити тим, що у юнацькому віці власна смерть здається маловірогідною подією, а також дією захисних механізмів.

Також, у таблиці показано, що найбільш вираженою групою страхів у юнацькому віці є соціальна група страхів, а саме: страх бути викритим у брехні (6;7); страх не виправдати довіри з боку близьких (6;9); страх критики з боку близьких (6;7); страх виглядати смішним або жалюгідним (8;6).

У юнаків, на відміну від дівчат, незначна кількість навчальних страхів, що зумовлено меншою відповідальністю за навчання. Окрім перерахованих, для дівчат ще питому вагу страхів займають: страх бути викритим у брехні (7) та страх самотності (9). Отримані дані свідчать про наступні гендерні відмінності – дівчата більш схильні до переживання всіх видів страху. Можливо, це пов'язано із тим, що юнаків з дитинства привчають до того, що вони не повинні боятися, або, принаймні, не зізнаватися у власних страхах. У той же час дівчатам дозволено виявляти слабкість і шукати захисту у представників чоловічої статі.

Результати дослідження за методикою «Страхи» В. Панка, Л. Батищевої показали, що найпоширенішими страхами у юнацькому віці є страх перед майбутнім та, можливо зумовлений нинішнім становищем у країні, страх війни. Деякі із отриманих показників перевищують середні показники норми. Це стосується, окрім перерахованих, ще таких страхів, як страх морального приниження та страх самотності. Показники деяких видів страху є мінімальними, а саме: економічні страхи і страх голоду, страх перед явищами природи (див. табл. 4).

Отже, аналіз експериментальних результатів дослідження підтверджує існування

взаємозв'язку між гендерними особливостями та переживанням стану тривожності і страхами, які проявляються у юнацькому віці. Навіть поведінка студентів різної статі під час опитування свідчила про різне ставлення до даної проблематики: більш зацікавлене і відповідальне у дівчат, та досить байдуже і скептичне у юнаків.

Таблиця 3

Прояви страхів у студентів різної статі

№	Види страхів	Юнаки	Дівчата
1	Страх темряви	2	6
2	Страх перед викликом відповідати на занятті	5	8
3	Страх втрати любові з боку близьких	6	10
4	Страх фізичного насильства	4	6
5	Страх опинитися заручником в руках бандитів	2	4
6	Страх висоти	1	3
7	Страх бути осміяним однолітками	6	4
8	Страх зради з боку друзів	3	5
9	Страх не виправдати довіри з боку близьких людей	6	9
10	Страх перед потойбічними силами	0	2
11	Страх тварин	1	3
12	Страх отримати погану оцінку	3	8
13	Страх бути висміяним друзями або ріднею	7	5
14	Страх опинитися в натовпі в момент паніки	0	3
15	Страх зурочення або порчі	1	2
16	Страх закритих приміщень	0	3
17	Страх потрапити в транспортну аварію	1	4
18	Страх перед викликом до керівництва (декана)	4	3
19	Страх виглядати смішним або жалюгідним	8	6
20	Страх перед Богом	0	2
21	Страх польоту на літаках	2	2
22	Страх бути не таким, як інші	0	3
23	Страх бути викритим у брехні	6	7
24	Страх атракціонів	0	0
25	Страх бути пограбованим на вулиці	0	3
26	Страх хвороби	3	5
27	Страх бути вигнаним з заняття	2	5
28	Страх медичних процедур	3	5
29	Страх критики з боку близьких	6	7
30	Страх смерті близьких людей	9	10
31	Страх самотності	2	9
32	Страх за власну смерть	2	4
33	Страх перед зверненням викладача до батьків	6	5
34	Страх покарання батьками за неуспішність	0	6
35	Страх сексуального насильства	0	10
36	Страх терористичного вибуху	4	6

Джерело: розроблено авторами

Висновки і пропозиції. Разом з тим необхідно підкреслити, що стани тривожності та страху характерні для студентів юнацького віку у більшій або меншій мірі. Ступінь вираженості конкретного страху залежить від особистісних якостей дівчат та юнаків, обумовлена розміром наслідків загрозової події, оцінкою її значущості для особистості, а головне, ймовірністю її здійснення. Дівчатам і хлопцям притаманні різні види страхів, але найбільш актуальними залишаються соціальні страхи та страх перед майбутнім. Крім того, навіть подібні страхи можуть проявлятися у хлопців і дівчат у різному ступені. Загальною тенденцією є те, що всі види страхів більш виражені у дівчат порівняно з юнаками. Також для дівчат більш характерні інстинктивні страхи та фобії, що підтверджує їх підвищену тривожність.

У зв'язку з тим, що особистісна тривожність в юнацькому віці значною мірою зумовлюєть-

ся психологічними чинниками – особистісними, адаптаційними, мотиваційними, то корекція особистісної тривожності у студентів юнацького віку можлива шляхом поєднання різних напрямків психокорекційної роботи. В першу чергу програма психокорекційної роботи повинна бути спрямована на зниження дії психологічних чинників виникнення тривожності та страхів, а також на вироблення конструктивних форм поведінки у важких ситуаціях, підвищення емоційної компетентності, опанування прийомами зняття нервово-психічного напруження та оволодіння навичками саморегуляції за допомогою методів активного соціально-психологічного навчання. Перспективою детальнішого вивчення проблеми вікових та гендерних аспектів переживання тривожності та страху є безпосереднє спостереження за поведінкою студентів юнацького віку під впливом стресових чинників за реальних умов.

Таблиця 4

Найпоширеніші страхи у юнацькому віці

Страхи	Кількість опитуваних
1. Страхи, пов'язані із загрозою для життя та здоров'я	
А) страх смерті	7%
Б) страх за здоров'я	8%
В) страх наслідків аварії чи катастрофи	3%
2. Соціальні страхи	
А) страх самотності	25%
Б) хвилювання за майбутнє	34%
В) страх війни	30%
3. Економічні страхи	
А) страх голоду	0%
Б) інші економічні страхи (дефіцит чогось, нестача грошей, підвищення цін)	0%
4. Страхи приниження	
А) моральне приниження	19%
Б) страхи, пов'язані з навчанням	8%
В) інші страхи приниження	0%
5. Страх перед тваринами	7%
6. Тривоги	
А) страх темряви	2%
Б) страх залишитися у замкненому просторі	2%
7. Містичні (релігійні, фантастичні) страхи	0%
8. Страх перед явищами природи	
А) страх перед стихійними лихами	0%
Б) страх перед громом, блискавкою, градом тощо	0%
Загальна кількість опитуваних	40
Відмовилися відповідати	0
Нічого не бояться	3
Загальна кількість названих страхів	11

Джерело: розроблено авторами

Список літератури:

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2006. – 320 с.
2. Волков Б.С. Психология юношеского возраста / Б.С. Волков. – СПб.: Пир, 2006. – 160 с.
3. Каган В.Е. Стереотипи мужності-жіночності і образ «Я» / В.Е. Каган // Питання психології. – 2005. – № 3 – С. 20–25.
4. Лемещук В.Р. Динаміка соціальних страхів сучасних юнаків (ч.1) / В.Р. Лемещук // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2007. – С.44-52.
5. Лемещук В.Р. Динаміка соціальних страхів сучасних юнаків (ч.2) / В.Р. Лемещук // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2007. – С.71-78.
6. Линдслей Д.Б. Эмоции / Д.Б. Линдслей // Экспериментальная психология / Под редакцией С.С. Ственса. – М., 1999. – С. 116-134.
7. Семенова Л.Ю., Мірясов А.С. Формування ефективної системи мотивації праці на промислових підприємствах / Семенова Л.Ю., Мірясов А.С. // Науковий журнал «Молодий вчений» – 2016. – № 1. – С. 150-154.
8. Ясточкіна І.А. Особистісні чинники тривожності у ранньому юнацькому віці / І.А. Ясточкіна // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т.ХІІ, част. 6. – К., 2010. – С. 490-499.

Кодацкая Н.А., Терпимова П.Е.
Университет таможенного дела и финансов

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОЯВЛЕНИЯ СТРАХОВ И ТРЕВОЖНОСТИ У СТУДЕНТОВ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В представленной статье автором раскрывается механизм переживания тревожности и страхов студентами юношеского возраста разного пола. Исследуются понятие тревога и страх, а также гендер как социально детерминированы представления о мужчине и женщине. Анализируются гендерные особенности лиц юношеского возраста с целью выявления существующей взаимосвязи между гендерными различиями и проявлениями страхов и тревожности в юношеском возрасте. Разработаны методические рекомендации по снижению уровня личностной тревожности в юношеском возрасте с учетом гендерного аспекта.

Ключевые слова: гендерные особенности, психокоррекционная работа, психологические факторы, общественное положение, социальные страхи, юношеский возраст.

Kodatska N.O., Terpimova P.E.
University of Customs and Finance

GENDER MANIFESTATIONS OF FEAR AND ANXIETY OF THE STUDENT YOUTH

Summary

In the present article the author reveals the mechanism of experiencing anxiety and fears of adolescence students of different sexes. We study the concept of anxiety and fear, and gender as socially determined ideas about male and female. Gender analyzes the features of those youth to identify existing relationship between gender differences and expressions of fear and anxiety in adolescence. Methodical recommendations on reducing personal anxiety in adolescence from a gender perspective.

Keywords: gender characteristics, psycho work, psychological factors, social status, social fears, adolescence.